

PAVOL JANÍK

Augustová príprava 17. novembra 1989

Všeobecne známym udalostiam 17. novembra 1989 predchádzali menej známe zákulisné prípravy, ktoré vyvrcholili v auguste 1989, keď sa skupina popredných československých politických predstaviteľov, boli medzi nimi tajomník ÚV KSČ Jozef Lenárt, vedúci oddelenia ÚV KSČ Rudolf Hegenbart a prvý námestník federálneho ministra vnútra ČSSR Alojz Lorenc, stretla v pražskom hoteli Paříž na večeri s veľvyslancami hlavných členských štátov NATO. Predmetom stretnutia bola koordinácia postupov počas nadchádzajúcich spoločenských zmien, aby sa zabezpečil ich pokojný priebeh, ktorý neskôr dostal označenie zamatová či nežná revolúcia. Dôležité bolo, aby sa zabránilo deštrukcii, ekonomickému chaosu a predovšetkým, aby sa zabezpečila ochrana života a majetku občanov.

Jozef Lenárt americkému veľvyslancovi a ostatným prítomným položartom, polovážne povedal: „My Slovania máme anarchistické gény, a tak musíme byť opatrní“. Veľvyslanec USA Julian Martin Niemczyk na to reagoval tiež v podobnej tónine: „No dovoľte, aj ja mám slovanský pôvod a necítim sa byť anarchikom.“ Mimochodom – pripomeňme si niektoré charakteristické momenty z dovtedajšej kariéry šéfa diplomatickej misie USA v Prahe. Pán Niemczyk slúžil v rokoch 1940 – 1971 v amerických ozbrojených silách, napríklad v období 1944 – 1945 bol kapitánom Úradu strategických služieb (Office of Strategic Services – OSS, predchodca CIA), v intervale 1960 – 1965 pôsobil ako plukovník Agentúry národnej bezpečnosti (National Security Agency – NSA), v rozpätí 1967 – 1969 zastával v hodnosti plukovníka funkciu vojenského a leteckého pridelenca na ambasáde USA v Prahe a v čase 1969 – 1971 bol poradcom ministra obrany USA pre medzinárodné bezpečnostné vzťahy.

Počas roka 1988 a ešte aj na jar 1989 západné veľmoci podľa analytických záverov Československej spravodajskej služby kalkulovali, že hegemonom zmien v ČSSR budú pragmatické sily v štátnom aparáte, ale aj v KSČ. Pravdaže – v koordinácii so Sovietskym zväzom. Zlom nastal začiatkom leta 1989, čo

zainteresovaní experti dávajú do súvislostí s informáciami o ubezpečení Moskvy americkou administratívou, že vývinové posuny v strednej a východnej Európe nebudú zneužitú proti bezpečnostným záujmom ZSSR. Nasledovalo vyhlásenie Gorbačova, že ZSSR nemá politické ani morálne právo zasahovať do vývoja v týchto krajinách. Potom boli voľby v Poľsku, pribudli politické metamorfózy v Maďarsku, neskôr v NDR a napokon aj v ČSSR.

Oficiálne miesta ČSSR sa do polovice roku 1989 usilovali o zachovanie pozície vedúcej sily zmien, ktoré už boli jasné. Koncom leta 1989 bolo zrejmé, že hlavnou otázkou už nie je, kto bude na čele transformačných procesov, ale spôsob, akým sa zmeny uskutočnia. Treba vziať do úvahy, že 4. júna v Poľsku vo voľbách zvíťazila Solidarita; 10. septembra Maďarsko umožnilo občanom NDR prechod do Rakúska; 7. októbra sa rozpustila maďarská robotnícka strana (obdoba našej KSČ) a prihlásila sa k sociálno-demokratickému hnutiu; 9. novembra NDR otvorilo hranice do SRN. Z toho vyplýva, že neboli dôležité parciálne odlišnosti v jednotlivých krajinách, ale že došlo k významným geostrategickým zmenám. Takže skutočne to, čo je zaujímavé, je spôsob, ako k zmene došlo. Nie všade to bolo rovnako. V ČSSR nebolo ani stanné právo spojené so skutočným internovaním ľudí a strelbou. Nedošlo k ozbrojenému konfliktu. Nehovoriac o pokračovaniach na Balkáne.

Osobitnou kapitolou bolo ustanovenie Občianskeho fóra v Prahe a Verejnosti proti násiliu v Bratislave, pretože oficiálne miesta si potrebovali vytvoriť štruktúry, ktorým mohli odovzdať dovtedajší mocenský monopol KSČ, potrebovali partnera na rokovanie, lebo udalosti, ktoré hrozili prerásť do nekontrolovateľného živelného vývoja, museli byť niekým usmerňované. V politike sa spravidla ľudia aj národy a štáty posudzujú viac podľa potrieb budúcnosti ako podľa minulosti. Z bývalých protivníkov v neskoršom období často bývajú spojenci. Ak je taký národný záujem. Príkladom nie je iba Československo v roku 1989. Spomeňme hoci v rozličných obdobiach Francúzsko, Taliansko, Rakúsko či Nemecko.

Podivuhodným dieťaťom starostlivo pripravovaných zmien z roka 1989 sa stalo nielen pokračovanie kariéry mnohých niekdajších prominentov v najrozmanitejších sférach verejného života (nielen niekdajšieho federálneho premiéra Mariána Čalfu), ale aj tzv. lustrácie, ktoré sa medzičasom už inštitucionalizovali na úrovni ústredných štátnych orgánov s postavením a poslaním politickej inkvizície. Pre poriadok si pripomeňme, že pojem lustrácia označuje vypisovanie údajov z administratívnych záznamov, kartoték a podobne. V postsocialistických krajinách lustrácie nadobudli charakter

paradoxného obviňovania ľudí zo spolupráce či súčinnosti s rozličnými zložkami spravodajských a bezpečnostných služieb vlastného štátu, ktoré spravidla pod viac alebo menej zmenenými názvami a s čiastočne obmeneným personálom naďalej kontinuálne vykonávajú svoju prax.

Napríklad – niekdajšia V. správa ministerstva vnútra (ochrana ústavných činiteľov, skrátene ochrana osôb) dnes pôsobí ako Úrad na ochranu ústavných činiteľov a diplomatických misií Policajného zboru SR, pričom nie tak dávny prezident PZ SR začínal svoju profesionálnu kariéru od roku 1978 práve v spomínanom útvare a v rokoch 2002 – 2006 sa stal riaditeľom jeho terajšej nástupníckej organizačnej zložky. Pravdaže – V. správa MV zabezpečovala ochranu aj západných predstaviteľov počas ich oficiálnych návštev ČSSR a neskôr jej príslušníci chránili v roku 1990 pápeža Jána Pavla II., ktorý definitívne predznamenal suverenitu Slovenskej republiky tým, že po prvom vystúpení z helikoptéry na slovenskej pôde si kľakol a pobožkal zem. Mimochodom – do roku 1989 na Slovensku trvalo pôsobili iba štyri chránené osoby, čo sa odvíjalo od ich pozície člena, resp. kandidáta Predsedníctva ÚV KSČ – konkrétne išlo o prvého tajomníka ÚV KSS, o predsedu vlády SSR, predsedu Slovenskej národnej rady a jedného z tajomníkov ÚV KSS (ktorý bol práve dlhoročným kandidátom P ÚV KSČ).

Lustrácie v uvedenej podobe sa stali nástrojom na veľmi selektívne škandalizovanie ľudí a mimoriadne výberové politikárčenie v skupinovom i osobnom záujme. Je očividné, že svojou funkčnou kategorizáciou boli v československých podmienkach účelovo zacielené najmä na politickú marginalizáciu Alexandra Dubčeka, ktorý bol v prvej etape udalostí odštartovaných 17. novembra 1989 vážnym konkurentom Václava Havla v súperení o post prezidenta. V skutočnosti dnes hlavné bezpečnostné riziko predstavuje korupcia, prostredníctvom ktorej sa nielen deformujú spoločenské vzťahy, ale sa aj vysokí politickí a štátni činitelia stávajú vydierateľnými na základe zdokumentovanej kompromitácie zo strany kriminálneho podsvetia a spravodajských orgánov cudzích štátov.

Pozrime sa však na udalosti roka 1989 z dostatočnej geopolitickej perspektívy. Niet pochýb, že zásadné zmeny na rozhraní 80. a 90. rokov boli podmienené predovšetkým rezignáciou Sovietskeho zväzu na veľmocenské postavenie v strednej a východnej Európe. Anatolij Dobrynin, ktorý bol veľvyslancom ZSSR v USA vyše 20 rokoch (1962 – 1986) a po návrate do vlasti sa ako tajomník ÚV KSSZ pre zahraničnú politiku zúčastňoval na dôležitých rozhovoroch Michaila Gorbačova s americkým prezidentom Georgeom Bushom i

západonemeckým kancelárom Helmutom Kohlom, konštatoval, že cieľovým riešením vízie spoločného európskeho domu malo byť rozpustenie blokov NATO a Varšavskej zmluvy, alebo ich spojenie na základe vzájomného súhlasu, pričom zjednotenie Nemecka malo byť finálnym plodom transformačného procesu. Vzhľadom na stupňujúci sa tlak NSR na urýchlenie zjednotenia vznikla alternatíva neutralizácie Nemecka v podobe jeho členstva v NATO i Varšavskej zmluve na obdobie nevyhnutné pre splynutie oboch blokov. Gorbačov na Malte 3. 12. 1989 Bushovi potvrdil, že Brežnevova doktrína o obmedzenej suverenite štátov v sovietskej záujmovej sfére je mŕtva a že ZSSR teda nebude ovplyvňovať vývoj vo východnej Európe, čím túto zónu uvoľnil pre záujmy a aktivity USA. Tak dostala priechod koncepcia posúvania NATO na východ, ktorá sa dodnes aktívne presadzuje.

Je zrejmé, že uskutočnené spoločenské zmeny po 17. novembri 1989 nedosiahli publikované predsavzatia, vďaka ktorým získali pred desaťročiami masovú podporu. A netýka sa to len vzájomného rešpektovania bezpečnostných záujmov jadrových supervelmocí. Sotva niekto môže byť úprimne presvedčený o proklamovanom víťazstve pravdy a lásky. Nedostavili sa opodstatnene požadované cnosti a kompetentnosť mocných. Ako verejnosť hodnotí brutálne zákroky polície? Ako sa väčšina ľudí pozerá na aroganciu a privilégiá dnešnej nomenklatúry privatizovaného kapitálu a ich potomkov? Nehovoriac o aktuálnej globálnej ekonomickej kríze, ktorej explózia sa začala v posvätných a neomylných súkromných finančných inštitúciách USA, ktoré mali byť nasledovaniahodným vzorom pre celú planétu. A teraz celý svet prežíva sociálne dopady nezodpovedných kapitálových špekulácií, pričom sa na obzore zatiaľ nečrtá uspokojuvité riešenie bezvýchodiskovej situácie.

Čo vlastne znamená ľavica a pravica dnes? Z názvov a vyhlásení politických subjektov ťažko prečítať skutočnú logiku, pohnútky a ciele ich konkrétnych krokov. Šimon Peres povedal, že socializmus je civilizácia. Na svete žije viac ako sedem miliárd ľudí. Všetci majú právo na dôstojný život. Sociálne cítenie je imanentná vnútorná potreba byť prospešný iným. Je to aj fantómová bolesť, ktorú človek pociťuje, keď nezaslúžene trpia druhí. Dôležité je pochopiť rozdiel medzi sociálnym cítením a praktickou politikou, ktorá sa vždy musí usilovať o zabezpečenie funkčnej spoločnosti. Sociálny program nie sú milodary, ale vytvorené zdroje, bez ktorých zostanú všetky krásne slová len zbožnými želaniami. V otázke funkčnej spoločnosti je zakomponovaná rovnováha pravicových a ľavicových prvkov politiky.

Rok 1989 otvoril aj priestor pre integráciu a globalizáciu. Napríklad – mnohí uznávajú politológovia nevidia dostatočnú perspektívu národných štátov, lenže významný liberálny politik Ralph Gustav Dahrendorf sa na jednej strane hlási ku kantovskému projektu svetovej občianskej spoločnosti, ale na druhej strane hovorí: „...neexistujú žiadne známky toho, že by sa národný štát i so svojimi kritickými úlohami, vďaka európskemu procesu spolupráce, už prežil...“ Oprávnené možno súhlasiť s jeho pochybnosťami o predstave budúcej Európy ako kombinácie regionálnych autonómií a nadnárodných inštitúcií. Korene národných štátov sú v Európe veľmi hlboké, a tak aspoň pre prvú polovicu 21. storočia vyzerá pravdepodobnejšie cesta k ich konfederácii či federácii.

Napriek rozmanitým a protichodným želaniam, víziám, prognózam i scenárom bude reálny obraz budúcnosti logickým výsledkom pokračujúceho pôsobenia rozhodujúcich hospodárskych a politických síl. Ak sa naše politické elity budú riadiť väčšmi rozumom a srdcom ako žľčnikom, máme šancu prejsť aj cez tento horiaci kruh so zdravou kožou a dosiahnuť postavenie, na aké máme nárok podľa všetkých prirodzených práv svojprávnych ľudí, zvrchovaných národov a suverénnych krajín v dynamických civilizačných a kultúrnych kontextoch slovanstva, Európy a sveta.

To všetko patrí k dedičstvu a odkazu 17. novembra 1989, ktorého prípravu dosiahli najvyšší medzinárodný stupeň práve v auguste 1989 na rokovaní oficiálnych predstaviteľov ČSSR s veľvyslancami rozhodujúcich členských krajín NATO v pražskom hoteli Paříž. Aj naše najnovšie dejiny si zaslúžia komplexné, ucelené a objektívne poznanie.

<http://pavoljanik.sk/periodika.html>

5 fotografií:

1. Neformálne rozhovory prvého námestníka federálneho ministra vnútra ČSSR generálporučíka Ing. Alojza Lorenca, CSc., s veľvyslancami USA a Veľkej Británie v auguste 1989.

2. Pokračovanie diskusie so šéfmi diplomatických misií rozhodujúcich anglofónnych veľmocí.

3. Horúce leto na konci studenej vojny. Exkluzívna večera v pražskom hoteli Paříž. Neoficiálne stretnutie s veľvyslancami hlavných členských štátov NATO. Naľavo uprostred tajomník ÚV KSČ Jozef Lenárt, druhý správa vedúci oddelenia ÚV KSČ Rudolf Hegenbart. Vľavo vedľa veľvyslanca Španielskeho kráľovstva prvý námestník federálneho ministra vnútra ČSSR Alojz Lorenc. Rozhovory o vzájomných vzťahoch a transformačných procesoch v rámci prestavby spoločnosti.

4. Podpis protokolu 17. novembra 1989 v Prahe. V strede prvý námestník federálneho ministra vnútra ČSSR Alojz Lorenc, naľavo od neho generál KGB Viktor Gruško, napravo náčelník československej kontrašpionáže plukovník Karel Vykypěl.

5. Niekdajší šéf československej tajnej služby Alojz Lorenc so spisovateľom Pavlom Janíkom počas prípravy knihy rozhovorov Dešifrovaný svet. Leto 2000.